

Oponentský posudek disertační práce

posuzovaný text: Jan Konůpek 2021: *Dějiny středověkého osídlení v kontextu české historiografie: minulost a perspektiva*. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav českých dějin (573 s.).

oponent: Mgr. Jan Hasil, Ph.D., Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i., t. č. Lehrstuhl für Archäologie des Mittelalters und der Neuzeit, Otto-Friedrich-Universität Bamberg

I. Charakteristika disertační práce

Disertačním úkolem Jana Konůpka bylo vypracovat dvojstrannou analýzu studia jednoho z nejdůležitějších procesů v české středověké (i „medievalistické“) krajině, tj. shrnout dosavadní vývoj a nastínit možné perspektivy bádání o dějinách, resp. strukturních proměnách středověkého osídlení. Možných způsobů, jimiž by bylo možno tuto dichotomii postihnout, se nabízela nepochybně celá řada, J. Konůpek se rozhodl oba tyto úkoly řešit víceméně odděleně, přičemž z textu jednoznačně plyne, že autorovy předpoklady k těmto dílčím úkolům jsou značně rozdílné.

Dějiny studia středověkého osídlení se zvláštním zřetelem k chebské regionalistice, resp. současnému Karlovarskému kraji, se J. Konůpek zabývá dlouhodobě, zejm. ve své diplomové práci obhájené na FF UK r. 2013. Ta ostatně představuje jádro první části předložené disertace (s. 53–412; oponent na tomto místě otevřeně konstatuje, že – oproti některým názorům – pokládá tematickou návaznost kvalifikačních prací za prospěšnou). Oproti tomu značně neukotveným dojmem působí pasáže věnované perspektivám studia osídlení (s. 413–515). Jedná se o téma, jímž se doktorand na akademické rovině (pokud lze podle dostupných databází publikací a výsledků soudit) v jeho klasickém vymezení v zásadě nezabývá, problematika tak v textu práce splývá s celkovou agendou, již se J. Konůpek profesně zabývá jako pracovník a manažer památkové péče. Zcela zde chybí autorské příklady aplikace navrhovaných teoretických, metodických, metodologických i technologických postupů. Tento nevyrovnaný autorův vztah k oběma základním okruhům otázek se ostatně odráží i v kvalitě vypracování obou částí práce (viz *připomínky k formálním aspektům a originalitě práce*).

Za další výrazný rys textu je nutno pokládat důslednou snahu J. Konůpka o multidisciplinární, téměř holistický pohled, a od něho se odvíjející přehlednou strukturu práce. Veliké úsilí je vloženo do hluboké heuristiky zejména teoretické literatury, o které si autor zjednal reprezentativní přehled (sympatickým momentem je například opakovaná a vzhledem k textu funkční reflexe důležité, ale málo citované studie Z. Vašíčka *Archeologie, historie, minulost*). Přesto je však zřejmé, že autor své vlastní zakotvení nachází na poli dějepiscectví (viz níže, *obsahové a věcné připomínky* směřované převážně k archeologickým aspektům práce), což však nemusí být nahlíženo jako zásadní problém, protože celkový výklad velmi dobře dokumentuje klíčovou a dlouhodobou úlohu historických vyprávění pro formulování agendy studia středověkého osídlení.

Posledním, ovšem nepřehlédnutelným rysem práce je její značná rétoričnost. Některé z takovýchto pasáží (např. vložení *egohistorie autora* – s. 15) jsou nesporně pozoruhodné a inovativní. Zasadováním výkladu do skutečně širokých souvislostí dalece přesahujících vymezené badatelské téma na jednu stranu sice prokazuje J. Konůpek svůj široký rozhled a zřejmě i literární ambice, na druhou stranu tak ale paradoxně snižuje čtivost a přístupnost textu a vsazováním zjevných historických notorií i jiných nepůvodních vsuvek bez zjevného přínosu celku práce „řadí“ své originální poznatky a úvahy.

II. Způsob vymezení pramenné báze a vypracování studie

V první části disertační práce, která je věnována reflexi dosavadního studia osídlení, vychází J. Konůpek primárně z členění východisek historického studia formulovaných v českém prostředí nejvýrazněji školitelem práce, Z. Benešem, které předpokládá existenci znakového (významového) útvaru, *textu*, a jeho *kontextu*, tj. *historické kultury* (jíž můžeme v kontextu tématu označit jako *kulturu dějepisectví*, popř. kulturu *zacházení s minulostí* – viz s. 45). Toto členění, které je východiskem analytických pasáží tohoto nejrozsáhlejšího a nejzávažnějšího úseku práce, přímo vybízí ke srovnání práce s podobně orientovanou disertační prací S. Grunwald, obhájené na univerzitě v Lipsku a vydanou knižně r. 2019 pod názvem *Burgwallforschung in Sachsen: ein Beitrag zur Wissenschaftsgeschichte der deutschen Prähistorischen Archäologie zwischen 1900 und 1961*.

J. Konůpek bohužel tuto práci nereflektuje (zná však jiné studie autorky např. k mapování v historických vědách), přesto se s ní shoduje v celé řadě teoretických východisek (např. koncepty zemských/národních dějin, studium institucionalizace, studium míst paměti) i badatelských otázek (legitimizační strategie, nacionalizace a politizace bádání aj.). Zásadní rozdíl mezi oběma disertacemi leží v definici pramenné báze. Ta je u J. Konůpka velmi vágní (s. 52–53), pro S. Grunwald je jí ovšem položkově vymezený korpus několika stovek odborných a popularizačních textů. Přestože by se mohlo zdát, že se jedná o banální rozdíl, opak je pravdou. Jasná deklarace rozsahu *textu* v pojetí S. Grunwald znamená mimo jiné možnost kvantifikace aktivity jednotlivých osobností a badatelských okruhů i institucí v různých obdobích, dovoluje smysluplnou revizi autorčiných závěrů, ale především, umožňuje autorce nahlížet na fenomén „*Burgwallforschung*“ jiným prizmatem, než jen obvyklou heroizací (či démonizací) jednotlivců, skupin a institucí; od korpusu odborných a popularizačních *textů* směřuje S. Grunwald k diskurzivní analýze výrazně příměji a dosahuje tak několika (zdánlivě?) překvapivých závěrů.

Z nich nejdůležitější je ten, že v turbulentním prostředí moderní střední Evropy vykazují jednotlivé badatelské osobnosti/okruhy překvapivou diskurzivní kontinuitu, pouze mohou střídát institucionální ukotvení, komunikační či legitimizační strategie (srov. např. J. Konůpkem citovanou časopiseckou studii T. Wegera *Bolko, Freiherr von Richthofen, a Helmut Preidel – dvojí případová studie o roli prehistoriků a archeologů ve vysídleneckých organizacích po roce 1945*). Není tak potřeba tyto (dis)kontinuity vykládat primárně z *kontextu*, jak činí doktorand například v případě chebského německojazyčného dějepisectví před a po

roce 1945. Výmluvným dokladem je kontinuita teze H. Sturma o naplnění slibu Ludvíka Bavora Chebským prostřednictvím mnichovské dohody (viz pozn. 669), byl to totiž právě H. Sturm, kdo při přijetí A. Hitlera na chebské radnici v říjnu r. 1938 s touto tezí vystoupil; spíše než o kontextuálně „šokující analogii“ je tak spíše nutno hovořit o (šokující? očekávatelné?) konzistenci *ego-historie* badatelské osobnosti.

Celkově je však nutno přiznat J. Konůpkovi schopnost širokou paletu prezentovaných teoretických a metodických konceptů využít k celé řadě důležitých postřehů a závěrů. Jmenovat lze položení významového rovnítka mezi historickou regionalizací a periodizací (s. 19; jak akutně by potřebovala tuto tezi akceptovat současná česká archeologie středověku!), trefnou karikaturu bohemocentrismu (až pragocentrismu! s. 33n) v českém dějepisectví, nebo reflexi zahraničních pohledů na tzv. „kolonizaci“ (s. 141–142). V některých soudech je ovšem autor snad až příliš kritický k dějepisectví jako celku (historiografie jako intelektuální činnost, která se „často fatálně zpronevěřila“ – s. 23), když na druhou stranu nedoceňuje její pozitivní, často konstitutivní vliv na celou řadu jiných vědeckých a uměleckých odvětví (např. historická archeologie, literatura, architektura), jimiž se dále zabývá v rámci zevrubné analýzy *kontextu*.

Reflexivní část studie J. Konůpka určitě nepředstavuje badatelský počin prostý problémů (viz též věcné i formální připomínky níže), rozhodně je jí však nutno přiznat relevanci vůči formulované badatelské otázce i splnění formálních požadavků kladených na doktorské disertační práce. Totéž bohužel nelze říci o části perspektivní – *si tacuisses, philosophus mansisses!*

V této kratší, byť i tak poměrně obsáhlé trojkapitole (*Metodologické inspirace* – s. 413; *Možnosti aplikace* – s. 462; *Etická reflexe* – s. 502–515) jsou z velké části recyklovány teoretické, metodické a metodologické teze části první, na které navazuje značné množství úvahových statí, které jsou vesměs postaveny na nikterak konsolidované informační bázi (např. subkapitoly *Zprostředkování historické kontinuity* či *Země a lid*), jindy je možno konstatovat, že víceméně žurnalisticky postavené (a zdrojované) texty již leží dalece za rozsahem zadání práce (např. subkapitoly *Obnova krajiny a socioekonomické dopady*, *Země příběhů* či jediný odstavec dlouhá mikroesej *Lidé s tradicí*).

Strukturovanost textu postupně upadá, takřka zřetelný je nástup autorovy únavy z neukotveného plynutí myšlenek (místy trefných, jinde méně), a to např. na s. 462, kde se hovoří o jedinečné možnosti NPÚ prezentovat nejen „nobilární architekturu“ (sic!), ale komplementárně k ní i aspekty přesahující rámec klasické muzeologie mj. směrem k experimentální archeologii, teatrologii, muzeologii a historické gastronomii. Faktický rozpad textu nastává v kapitole *Publicistika*, která je pojata již jen jako nekonzistentní glosář, který ovšem není ani alfabetycky řazen či jinak strukturován.

Nevyužity pak kupodivu zůstaly i zřejmé příležitosti, kde mohl J. Konůpek zúročit své profesní zkušenosti. Tak například podkapitola *Udržitelný rozvoj* je opět zcela obecná a svým sociologicko-ekonomickým zaměřením stojí mimo vytčený půdorys práce. Aby se jednalo o

funkční část textu, musely by zde být otevřeny oborové aspekty tohoto problému, jako je management kulturního dědictví, hospodaření s archeologickými terény nebo institucionální zajištění komplexního badatelského provozu (v Karlovarském kraji chybí jakékoliv akademické pracoviště, existující kapacity zde nedostačují pro systematickou tvorbu evidencí apod.). Rovněž udiví, že práce, která se zabývá dějinami 19. a 20. století a nakonec i památkovými aspekty severozápadu ČR, Karlovarského a Ústeckého kraje, nijak nepostihuje obrovský regres osídlení, který zde nastal po roce 1945 a trval v souvislosti s hnědouhelnou těžbou ještě i po roce 1989. Tento proces ostatně obrovským způsobem ovlivnil rozsah i povahu dostupné pramenné báze právě ke studiu středověkého osídlování a osídlení tohoto poměrně rozsáhlého krajinného úseku, která je v kontextu jiných regionů ČR (bohudík!) jedinečná.

III. Obsahové a věcné připomínky

Výše bylo konstatováno, že vymezení záměrů práce a zejména zkoumaného *textu* je bohužel příliš obecné. Je tak obtížné spravedlivě posoudit, kde jsou (v tom či jiném konkrétním případě) J. Konůpkem udávaná fakta a souvislosti ne zcela přesná (či absentující) v důsledku nedostatečné heuristiky, a kde se jedná pouze o důsledek nezbytné generalizace. Proto nezbyvá, než uvést poměrně značné množství dílčích otázek, poznámek a námitek:

Pojem *Chebský městský stát*: autor bez dalšího převzal pojetí F. Kubů, který vstoupil bez širší diskuse do odborného diskursu před cca 15 lety. J. Konůpek mohl platnost tohoto konceptu testovat např. na komparativní rovině (mj. vůči pojetím staršího německého regionálního dějepisectví) a splatit tak jistý „deficit diskuse“, který k tomuto pojmu chebské dějepisectví má.

K pojmům *zemské/národní dějiny*:

- v české historiografii je fenomén zemského dějepisectví nejuplněji zpracován v úvodu *Moravy v době knížecí* M. Wihody (J. Konůpek pomíjí).
- líčení (*proto*)národních dějin (pojem F. Grause) není jen otázkou moderní doby, připomenout lze například fenomén středověkých líčení *origo gentis* (klíčová badatelská osobnost A. Plaßmann), stejně tak lze upozornit na obrazy „komplexních komunit“, hojně doložené již pro období raného středověku (D. Kalhous: *Bohemi: Prozesse der Identitätsbildung in frühpřemyslidischen Ländern*).

Obecně k výkladu dějin archeologického bádání:

- pohyb autora na tomto poli je mnohem méně jistý, než na poli vlastního dějepisectví, chybí znalost podstatných publikačních položek (např. série studií M. Hlavy k meziválečnému a zejm. druhoválečnému vývoji oboru, diplomová práce D. Wollenberg *Zur Rolle von Helmut Preidel und Lothar Zotz in der Archäologie des nationalsozialistisch besetzten Böhmen und Mähren*, Leipzig 2012, dílem vyšlá i časopisecky, výroční publikace *Sto let v archeologii* vydaná k předloňskému jubileu pražského archeologického ústavu aj.). Nejistě působí i snaha o synchronní periodizaci vývoje historie a archeologie.
- starožitnický přístup v archeologii trvá déle, než do 18. století (s. 244), na Chebsku jej sám autor klade nejméně do pokročilého 19. století.
- v textu je na několika místech naznačeno, že archeologové přistupovali k materiálu selektivně, podle jeho „etnických“ konotací. S tím lze souhlasit jen do jisté míry (rovina syntézy, komunikační strategie atp.), na rovině terénní či sbírkotvorné práce toto tvrzení neobstojí (příklad J. L. Píče, který zkoumal klíčové lokality doby římské). Ostatně dlouho nebylo možno hmotnou kulturu ani rámcově správně datovat, takže ještě generace umělců ND maluje *slovanské reky* s nádobami doby bronzové).

- StAÚ nebyl součástí akademie (s. 208), je začleněn až roku 1953 se vznikem ČSAV. Smyslem vzniku ústavu jako „vládní agentury“ r. 1919 bylo suplovat úlohy *c. k. Zentralkommission* na úrovni památkové péče, výzkumné poslání se prosazuje až s osobou J. Böhma.
- podobnou úlohu pro německojazyčné pohraniční plnil *Amt für Vorgeschichte* v Teplicích – Šanově, práce jej opomíjí, podobně jako německojazyčné archeologické časopisy (např. *Sudeta*).
- postavení StAÚ se v průběhu okupace dramaticky měnilo. Ještě roku 1941 mohl M. Šolle zkoumat důležité místo paměti českého národa, hradiště Budeč, postupně je ale skrze úsilí L. Zotze podmaňován univerzitním pracovištěm (přirozeně tedy německým), takže pak působí jako jeho servisní organizace. Na osobnostní rovině se jednalo o složitý vztah na jedné straně mezi L. Zotzem a jeho asistentkami C. Streit a G. Freund, a na straně druhé zejm. J. Böhmem.
- v poválečném období hrál archeologický ústav klíčovou úlohu (mj. v rámci konstituování středověké archeologie), formovala se však tehdy i širší badatelská komunita, což patrně nelze zploštit do několika stručných vět. (s. 144). Vznikají pak nepřesnosti, jako např. v poznámce č. 472, kde se o celé řadě institucionálně pestře zakotvených badatelů hovoří jako o „*spolupracovnících*“ Z. Smetánky.
- roku 1970 vzniká brněnský archeologický ústav, v textu by mělo být rozlišováno a zohledněno.
- pohled na archeologii po r. 1968 založen jen na tendenčním žurnalistickém článku J. Turka, jistě např. nedošlo ke snížení zájmu o slovanskou archeologii – tato teze je nedoložená a nedoložitelná (s. 250).
- vývoj v období 80./90. let: akademie příliš stručná, jiná pracoviště upozaděna. ArÚ Praha byl mj. útočištěm konkrétních proskribovaných osob (J. Macek, J. Klápště), éra transformace byla dlouhodobějším procesem (od r. 1990 až po rok 1993/1995).
- Po r. 1989 nevzniká jen CMS, transformují se expozitury ArÚ Praha na samostatné ÚAPP, přibývají univerzitní pracoviště.

Kapitola *Marxismus a strukturalismus*:

- neřeší otázku, jak vyčlenit bádání nesoucí dále marxistické otázky, ale které již na marxismus nevěří; marxismus v české medievistice většinou netrvá do roku 1989. Jako bod obratu můžeme definovat odklon F. Grause v průběhu pokročilých 60. let, kdy aktivně pedagogicky působí a ovlivňuje celou generaci badatelů (srov. N. Morávková, *F. Graus a československá poválečná historiografie*; disertační práce tento text nezná).
- nejsou tak adekvátně řazeny některé osobnosti (J. Sláma vedle P. Choce!).
- tzv. „postmoderna“ tak v pojetí J. Konůpka nastupuje až v r. 1989.
- ke s. 250: marxismus v české archeologii není zanedbatelný, zejm. u otázek státnosti (Velká Morava a počátky feudalismu, volbou témat je geneticky zakódován v počátcích středověké archeologie)

Kapitola *Postmoderna* je pojatá jako diachronní přehled generací, jako taková ale nepřináší mnoho nového.

- generace Grausových žáků, které zde zanechal na konci 60. let (D. Třeštík, J. Žemlička, J. Klápště, P. Sommer, P. Charvát aj.) se neobjevila na scéně až s rokem 1989. Tehdy již měli rozpracované příslušné koncepty a i přes nepřízeň okolností navázané mezinárodní kontakty (viz např. společnost *Ruralia*). Srov. např. svědectví J. Klápště v knižním rozhovoru s I. Štefanem *Čí je ta krajina?*
- pro devadesátá léta je klíčovým problémem „středoevropanství“, které mělo různé vymezení (česko-polsko-maďarský blok, projekt *Europas Mitte um 1000*).
- spíše by bylo účelné sledovat diachronní linie učitel – žák, v archeologii dějin středověkého osídlení vznikají nejméně čtyři svébytné školy (Praha – Brno – Č. Budějovice – Plzeň), které jsou důležité i proto, že měly dopady na regionalizaci bádání. Zájem o Karlovarský kraj vzniká opožděně hluboko po roce 2000.
- k s. 81: vlna evropanství posledních dekád se odlišuje v nárocích na kolektivní paměť tím, že programově nepožaduje odložení jiných. Tím ovšem tato analytická kategorie ztrácí svou funkci, což je možno demonstrovat na díle Franka Boldta. Jeho působení (i význam jím založeného *Evropského Comenia*) je J. Konůpkem naprosto marginalizován.

K pozn. 782: Sborník K. OBERDORFFER – B. SCHIER – W. WOSTRY (eds.), *Wiissenschaft im Volkstumkampf. Festschrift Erich Gierach zu seinem 60. Grburtstage überreicht von Freuden , Schülern und Fachgenossen*, Reichenberg „1931“ vyšel až r. 1941, tedy již v naprosto odlišných souvislostech.

K s. 343: *Limes sorabicus*

- není etnickou hranicí a nevznikl v době stěhování národů.
- jeho průběh není argumentován, chybí odkaz na pramen či literaturu a hypotetické ztotožnění jednotlivých lokalit.
- pak není přirozeně možno srovnávat jej s moderními hranicemi

Podkapitola *Formování kolektivních identit*:

- první odstavce jsou obecné nad úroveň dobré srozumitelnosti, vzhledem k míře nekonkrétnosti textu si oponent nemůže být jist, zda v této pasáži je správně přiřazen poznámkový aparát (např. pozn. 1135 a 1136).
- je zde např. kritizována „*klasická chronologie (pozdně)antického období*“, není jasné, který chronologický koncept je myšlen, ani jaká jeho charakteristika je předmětem kritiky a proč.
- s. 417: postavena v jádru správná teze, že (teorie) archeologie = (teorie) stavební historie, archeologická teorie je pak ale následně „zástupně“ charakterizována dvěma co do impaktu marginálními stavebněhistorickými texty

K s. 417: *archeologický archiv* je sotva koncepčně budovaný (proto nemůže být interpretačním počinem), neboť vzniká z více než 90 % záchranou činností. K pojmu viz EAC Guidelines 1: *The Standard and Guide to Best Practice in Archaeological Archiving in Europe*, srov. anglickou a českou verzi (kde jsme v rámci překladu pojem archiv eliminovali). Platí to však stejně i pro stavební historii, vč. fragmentárnosti a nenáhodného výběru pramenů.

Podkapitola *Postprocesualismus a NKH*: autor neobjasňuje, proč je pojednáno společně – přibližná časová souběžnost obou hnutí? Shoda v odklonu od „procesu“ k „významu“?

Podkapitola *Mikrohistorie a historická prosopografie*: J. Konůpek zde – opět na zcela obecné rovině – zřejmě originálním způsobem uvažuje o způsobu třídění dat historických oborů, který je již ovšem vypracován a prakticky využíván, a sice v podobě objektově orientovaných databází, jejichž datový model využívá některý z formálních ontologických modelů. Nejdůležitější z nich, CIDOC-CRM, vyvinutý z popudu mezinárodní platformy muzeí a galerií ICOMOS, je dnes v rámci Digital Humanities široce akceptovaným standardem. Příkladem jeho využití je například databázový koncept zaměřený primárně pro správu dat o pozdně antickém a raně středověkém světě OpenATLAS (<https://openatlas.eu/projects>) rakouského medievisty Stefana Eicherta, který ostatně pěstuje čilé styky s pražským prostředím. Datová struktura přirozeně podporuje např. síťové analýzy, o nichž autor hovoří. Příkladem konkrétní aplikace je například portál MEDCEM (<https://medcem.thanados.net/>), který je pilotním projektem moderní prezentace dat o pohřebištích na východním okraji karolinské říše.

Podkapitola *Digital Humanities*:

- text vystihuje bonmot Stefana Eicherta: „*Digital Humanities je v rámci badatelské komunity totéž jako sex mezi náctiletými. Každý o něm mluví, ale málokdo provozuje.*“
- v textu se jednoznačně projevuje neurčitost, která ve vztahu k tomuto fenoménu panuje. Na jedné straně jsou DH pokládány primárně za „pomůcku“ pro sběr, správu a prezentaci dat, tj. podpůrný nástroj jinak i tradičně pojetého výzkumu; k tomuto směru se autor celkovým pojetím kapitoly přiklání. Zároveň ale DH pokládá za nový badatelský směr, čímž by ovšem tendoval k jinému pojetí DH, které samozřejmě předpokládá konsolidaci dat, nicméně usiluje i o jejich inovativní procesování prostřednictvím postupů, které např. historické obory dosud neutilizovaly.
- nejasné (a neozdrojované) jsou úvahy o využití umělé inteligence (její reálná aplikace na poli DH není oponentu známa, patrně jsou myšleny např. postupy strojového rozpoznání textu či obrazu), pojem

„inteligentní databáze“ představuje novotvar, za nímž si autor patrně představuje aplikaci výzkumných nástrojů a funkcionalit nad datovými zdroji, tedy tzv. VRE (Virtual Research Environment = *virtuální výzkumné prostředí*).

- autor prokazuje určitou znalost situace na poli projektů DH v ČR. Správně postihuje úlohu páteří infrastruktury české archeologie AMČR, ne zcela přesně ji ale strukturuje v rámci Velké výzkumné infrastruktury AIS ČR, kam náleží mimo jiné VRE praha-archeologica.cz, s jehož obsahem pracuje dále v textu. Nepostiženy ale zůstávají další důležité digitální evidence, kupodivu zvláště ty, které provozuje autorovo mateřské pracoviště, tj. NPÚ (zejm. SAS, PAGIS, MIS, Památkový katalog aj.).

Podkapitola *dokumentační techniky*:

- autor prokazuje základní znalosti, které však nejsou adekvátně členěny, patrně proto, že tyto jeho znalosti mají víceméně teoretický základ.
- nelze se ztotožnit s tezí, že nové techniky posouvají sídelněhistorický výzkum na novou úroveň. Jednak v práci není definováno, co je touto novou kvalitou míněno (zřejmě sběr dat o zaniklých i přetrvávajících strukturách v rámci velkých územních celků), úroveň výzkumu se však neodvíjí od metody sběru dat, nýbrž od teorie a metody práce s nimi. Nové technologie tak „pouze“ posouvají efektivitu datové akvizice a tedy množství dat, která je možno badatelsky využít.
- nelze souhlasit s tezí, že DPZ je konkrétní metodou. Jde o soubor obecných (často původně vojenských) aplikací.
- tzv. Lidar/LLS/ALS sám o sobě neposkytuje data vhodná k analýze v rámci archeologie a příbuzných věd, je to jen jeden možný postup, jak získat tzv. digitální model povrchu (=DEM; alternativně lze využít třeba metodu SfM nebo terestrický 3D scan, k základní úpravě dat jsou pak využívána i standardní mapová díla). Teprve více či méně sofistikovaně zpracovaný DEM může být pokládán za „pramen“, který na základě zvolené kombinace analytických a vizualizačních metody může nést relevantní informace.
- fotogrammetrie je součástí geodetické nauky, ne vědním oborem.
- Lidar není pokročilejší metodou, než letecké/satelitní snímkování, je v zásadě komplementární k letecké fotografii, neboť je efektivní v jiném prostředí (zalesněné prostředí vs. orané plochy).
- autor pomíjí, že charakterem podobná data jako DPZ poskytují nejrůznější geofyzikální metody.
- není zřejmé, co je myšleno pojmy „CAD systém“ a „půdorysný profil“.

Podkapitola *Geografické informační systémy*:

- data 3D dokumentačních metod jsou podkladem spíše na základě odvozených výstupů
- podstata fungování GIS je postižena správně, není ale jasné, proč jsou v kapitole zařazeny ukázky dokumentace profilů a nálezů z lokality Lauterbach/Čistá, které prováděl F. Prekop z loketského pracoviště NPÚ.
- chybí poukázání na skutečnost, že prostřednictvím webových mapových a datových služeb poskytují GIS možnost kontextualizace vlastních výzkumných dat nejrůznějšími proxydaty (např. ekologické, klimatické, geologické, pedologické, hydrologické mapové vrstvy), čímž se dramaticky rozšiřuje možnost rozumění historickým a hmotným pramenům.

Podkapitola o *umělé inteligenci* je již dokonale vzdálená podstatě práce, vzhledem k citovaným zdrojům lze spíše hovořit o žurnalisticky pojetém – jakkoliv čtivém – extempore.

Podkapitola *Kastelologie a ministerialita*:

- v úvodní charakteristice není zdůrazněno, že podstatou ministeriálního vztahu je udělení tzv. služebného léna, z něhož byl dotován výkon funkcí daného ministeriála i jeho vlastní hmotné zabezpečení. Osobně nesvobodní ministeriálové se tak fakticky dostávali do pozice pozemkové vrchnosti, s čímž nesporně souvisí funkční a formální nároky na jejich sídla, která se svou hmotnou podstatou neodlišují od jiných vrchnostenských sídel.

- bohužel lze jen těžko sdílet autorův optimismus ohledně síly výpovědi souboru panských sídel, s nimiž jsou historicky spojeni příslušníci chebské ministeriality. Poznání jejich počátků je dodnes limitováno i tak základními faktory, jako je absence regionální tyochronologie keramické produkce v období tzv. kolonizační periody (k termínu J. Hasil a M. Beránek v *AZČ* 2019), která je tak pouze nastíněna na základě nejnovějších souborů z Chebského hradu a komparace se situací v sousedních Horních Frankách; hlubší zpracování problematiky je za současného kvalitativního stavu „archeologického archivu“ Chebska nemožné (neblahý dopad několika desetiletí působení P. Šebesty jako okresního archeologa). Širší syntetické závěry tak patrně nejsou ani na horizontu současných možností regionálního bádání.
- kastelologická charakteristika chebské falce splývá se správními/sociálními dějinami, což je typický nešvar české školy kastelologie. Absentuje naopak zdůraznění faktu, že za rok uplyne 110 let od publikace posledního souhrnného zhodnocení archeologického a stavebně historického poznání tohoto unikátního památkového objektu a archeologické lokality.

Podkapitola *Montanistika* prezentuje silný a kvalitní výzkumný program v rámci loketského územního pracoviště NPÚ (exceletní jsou v tomto směru zvláště badatelské i aplikované výstupy O. Maliny), je však otázkou, do jaké míry je tato tematika součástí klasicky chápaných dějin osídlení, které by oponent osobně spíše pokládal za montanistice rovnocenný interdisciplinární badatelský směr. I jiné, např. regionálně imanentní pojetí je však nepochybně přípustné, mělo by však být náležitě vyargumentováno.

Podkapitola *Konstrukce kolektivních identit*

- autor správně ukazuje na modelovou podstatu rekonstrukcí kolektivních identit, přesto by bylo možno v práci rozvést současné rozdělení tohoto studia v rámci střední Evropy na freiburskou sociologizující (klíčovým protagonistou S. Brather) a vídeňskou historicko-literární školu (stěžejní osobností W. Pohl).
- selský, širěji rolnický stav nejnověji zpracoval T. Klír (*Rolnictvo na pozdně středověkém Chebsku*), rozhodně se nejedná o statickou a ne-historickou „substrukturu“ společnosti (s. 488), T. Klír ukazuje jeho vysokou mobilitu i interakci s městským prostředím (vstup na městský úvěrový trh, aktivity měšťanů v rámci zemědělského zázemí města).
- některé pasáže textu (např. s. 487-488) nejsou fixovány vůči žádným pramenům, ba ani chronologickému úseku, nelze tak hodnotit jejich výstižnost.

Podkapitola *Kulturní a jazyková rovina*

- jazyk (a kompetentní užívání jazyka) je od kulturního kontextu neoddelitelné (mj. část podstaty sporu Klír – Hasil o způsob výkladu toponym a hydronym), vždy záleží na konkrétní sociokulturní situaci, jak autor správně podtrhuje.
- ovšem pozor, jazyková homogenita není automatickým předpokladem homogenizace kulturního projevu či veřejného diskurzu, viz např. současné Franky vůči Mnichovu, Berlínu i Bruselu.

IV. Připomínky k formálním aspektům a originalitě práce

Rozpolcenost disertační práce, která byla zmíněna prve v rámci celkových charakteristik i věcných a obsahových výhrad, se bohužel stejně výrazně promítá i do formálních aspektů posuzovaného textu.

- jako zásadní problém je nutno jmenovat neúčelné přejímání celých i parafrázovaných odstavců z publikací i internetových zdrojů, a to nejčastěji tam, kde spis překračuje půdorys výchozí diplomové práce (např. s. 178nn). Oponent se osobně necítí být kvalifikován autoritativně posuzovat podobný postup z hlediska etiky vědecké práce, musí však poukázat na rozpor mezi deklarovanými stanovisky autora vůči uplatnění principu *hypertextuality* (s. 424; 450) a např. doslovnému přebírání anotací projektů řešených na ARUP, jakkoliv je jejich souvislost s řešenou problematikou v lepším případě okrajová (charakteristicky pozn. 759, dále např. pozn. 757 a 758).

- místy je pak ztotožnění s webově dostupnými anotacemi dokonce chybné (záměna aktuálně řešeného ESF projektu *Doktorandská škola archeologie* se staršími, stejnojmennými projekty J. Klápště – pozn. 760).
- variací na totožný problém je celkové pojetí obrazových materiálů, které jsou v práci obsaženy. Jakkoliv se doktorand odvolává na princip *vizuality* (s. 450n), je způsob uplatnění obrazových sdělení nekultivovaný. 1) součástí textu není žádné původní a vzhledem k textu účelové vyobrazení či grafika; 2) v textu jsou obsaženy (převzaté) obrazové materiály v některých případech bez jakékoliv explanace (popisky, legendy mapových značek atp.) i odkazu na zdroj (s. 41; s. 181; s. 185; s. 225); 3) ve většině ostatních případů je popis vyobrazení tvořen pouhou textovou poznámkou, která se často sestává pouze z odkazu na internetový zdroj; 4) u některých vyobrazení tak recipient textu nemá šanci bezpečně identifikovat původ a tím pádem význam obrazového dokumentu, extrémní je v tomto případě vyobrazení na s. 287, kde lze pouze z řetězce hypertextového odkazu (pozn. 979) dovodit, že autorem/šířitelem příslušného grafického výstupu je zřejmě současný německý nacionalista vystupující pod výmluvnou přezdívkou *arminius1871*, která v sobě kombinuje jméno nejúspěšnějšího germánského vojevůdce, vítěze v bitvě v Teutoburském lese, a rok vzniku moderního německého císařství.
- stejným způsobem jsou do textu či poznámkového aparátu vloženy nadbytečné, rozsáhlé citace z odborných děl i posudku autorovy diplomové práce (např. s. 100-130; pozn. 15), jinde (pozn. 1263) je pro zásadní koncepční argumentaci institucionálního členění historických pracovišť na FF UK zcela seriózně citován jediný pramen doslova absolutní závažnosti: adresář základních součástí! (Autor ostatně toto členění přijímá bez adekvátní kritiky, přestože se jedná o tradiční koncept, který již nenalézá v ČR přímou paralelu a je zjevným dědictvím doby nacionalistického paradigmatu, resp. období izolace české vědy a společnosti, kdy existovala potřeba či nutnost provozovat např. lokální historiografii evropských velmocí mimo nativní diskurz jejich historiografií – s. 381.)
- zejména druhá polovina textu trpí značným množstvím překlepů, v textu se vyskytují některá nestandardní skloňování osobních jmen: Rankových/Rankeho, Klápště/Klápštěho, Wostryho/Wostreho.
- v textu kolísá (resp. je nejspíše zcela nahodilé) užívání uvozovek a kurzivy pro vyznačení přímých citací či pojmů.

V. Podněty pro rozpravu

Oponent navrhuje otevřít v rámci diskusní části obhajoby následující problémové okruhy:

- 1) Autor na dvou místech práce používá obratu *kvazínárod* v souvislosti se Sudetoněmci (s. 169) a Evropany (s. 493). Jak je tento pojem definován?
- 2) Autor věnuje ve své práci značný prostor definici pojmu střední Evropy z hlediska dějepisného. Je však opomenut pokus definovat ji například kulturně-antropologicky, etnograficky nebo archeologicky. Je možné (a pokud ano, pak jak) o takovou definici usilovat?
- 3) Průnik historických věd a biologie není jen vyvanulým aspektem dějin vědy, neboť s rozvojem paleogenetického výzkumu čeká v dohledné době historické obory debata o konceptualizaci a teoretickém ukotvení jeho výsledků. Může doktorand jmenovat (v rámci totálně diskreditovaného diskurzu rasové vědy) nějaké aspekty, které by mohly být využity jako návod k lepšímu pojetí vztahu těchto vzdálených disciplín v budoucnu? Jaký je jeho pohled na současné probíhající projekty (zmiňovaný *HistoGenes*; hledání potomků velkomoravských elit ze Starého Města u Uherského hradiště – L. Galuška; nedávný genetický rozbor hrobu tzv. bojovníka z III. nádvoří Pražského hradu – J. Frolík)? Dovede v kontextu svých závěrů vysvětlit, proč se tyto výzkumy koncentrují na raně středověké období? Bylo by možno načrtnout výzkumný program pro otázku středověkého osídlení zájmového území?

- 4) V rámci disertační práce je zcela marginalizována osobnost Franka Boldta a jím založeného *Evropského Comenia*. Může autor tento postoj ke klíčové osobnosti Chebu a jeho dějepisectví v polistopadovém období vysvětlit a zaujmout dodatečné stanovisko?
- 5) V závěrech práce je opakovaně voláno po zahrnutí „pohraničí“ do velkovyprávění českých dějin (k téže tezi pak z jiného směru dochází i kapitola nazvaná *Substituční narativy*). V situaci, kdy autor názorně demonstroval, jak nestabilní, ba destabilizující podobné pokusy jsou, pokládá oponent toto stanovisko za přinejmenším překvapivé. Jakými mechanismy má o toto začlenění dějepisectví usilovat? Lze takto legitimizovat aktivistické kroky? Lze nějak dokladovat zmíněnou společenskou objednávku (a zejména definovat „objednatele“), která po tomto začlenění volá?

VI. Celkové hodnocení práce

Předložená práce představuje nepochybně obrovský intelektuální i pracovní vklad autora, trpí však značně kolísající kvalitou a originalitou jednotlivých částí. Při prokázaných teoretických znalostech doktoranda nelze pochybovat, že si sám musí uvědomovat, že některé pasáže textu (ovšem v rozsahu tisíců znaků) jsou kompilujícím *psaním pro psaní*, stojí tak mimo jakýkoliv diskurzivní rámec, nenacházejí tak publikum a proto *postrádají význam* (v obojím slova smyslu). Namísto pasáží věnovaných perspektivám studia by nesporně bývalo *významné* prohlubovat kvality té části textu, která se věnuje dějinám bádání. Bylo by možno jmenovat mnoho dílčích úkolů zejména na úrovni archivního výzkumu (v souladu se *zásadami pro vypracování práce* – s. 4), který by studii výrazně obohatil a navíc by poskytl J. Konůpkovi prostor, aby prakticky demonstroval využití svých teoretických, metodických a metodologických znalostí. Volba by v tomto směru byla široká, od fondů v regionálních archivech (namátkou f. J. G. Hiersche Cheb, f. K. Siegl, f. SÚRPMO pobočka Cheb), tak i v těch centrálních (kupříkladu f. ÚŘP a v jeho rámci spisy týkající se okupační kulturní politiky, např. otázka doposud dosti nebulózního koordinačního působení rady W. von Botha v rámci prehistorického výzkumu atp.).

VII. Doporučení k obhajobě

Na tomto místě nezbývá než litovat, že předložená práce musí být hodnocena jako nedělitelný celek. Prvá část textu (zaměřená na reflexi bádání) by sama o sobě byla přes vznesené připomínky dostatečným podkladem pro udělení titulu Ph.D. Celkově ji bude možno doporučit za předpokladu, že na základě obhajoby budou způsoby vědeckého psaní uplatněné v druhé části textu (zaměřené na perspektivy bádání) posouzeny jako přijatelný standard vědecké práce.

v Bamberku dne 11. června 2021

Mgr. Jan Hasil, Ph.D.